

OVER GRENZEN

Joanne Nihom

OVER GRENZEN

Mijn leven in Israël

KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht

Ontwerp omslag: T4Design
Omslagillustratie: Sophie Kay
Foto achterkant omslag: Marieke Timp
Lay-out binnenwerk: Studio Mol

ISBN 978 90 435 3554 0
ISBN 978 90 435 3555 7 (e-book)
NUR 320
www.kokboekencentrum.nl.

© 2021 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Dit boek draag ik op aan mijn ouders,
Harry en Marijke Nihom-Sluyser.

Jullie brachten me de onvoorwaardelijke liefde voor Israël bij,
ongeveer vanaf dat ik in de wieg lag. Jullie geloof in een betere wereld
en jullie tomeloze inzet daarvoor, is de leidraad in mijn leven.

september 2020

◇ Voor Alef, de letter waar het alfabet mee begint
in het Arabisch en het Ivriet –
twee semitische talen,
zusters eeuwenlang.

◇ Mogen we de taal vinden
die ons naar het
enige thuis dat er is, zal leiden –
naar elkaars harten.

◇ *Ibtisam Barakat*

◇ *Uit: Tasting the sky. A Palestinian childhood*

INHOUD

1. Over Mijn Grenzen	9
2. Over Verleggende Grenzen	27
3. Over Vredes Grenzen	61
4. Over Bruggende Grenzen	83
5. Over Scheppende Grenzen	111
6. Over Andere Grenzen	143
7. Over Rakende Grenzen	169
8. Over Mensen Grenzen	197
9. Over Cultuur Grenzen	215
10. Over Treffende Grenzen	243
Epiloog	267
Woord van dank	269
Meer informatie over organisaties en mensen	271
Literatuurlijst	272

Alle quotes en dichtregels van Joanne Nihom worden aangegeven met bovenstaande blauwe streep

HOOFDSTUK 1

OVER MIJN GRENZEN

أعبر حدودي

A'ABOR HODOEDI

לאבור את הגבולות שלי

LA'AVOR ET HAGVOLOT SHELI

*een begin
mijn proces
niet te stoppen
zonder einde*

Politiek gezien voel en denk ik noch links noch rechts. Ook niet in het midden. Ik houd me niet met politiek bezig sinds ik in Israël woon. Of is dit een politieke gedachte?

INLEIDING

Ik woon in Israël. Een land dat ligt in een gebied dat symbool staat voor 'onoplosbare conflicten'. Hoe gaan de mensen ter plekke daarmee om?

Nederland is ongeveer twee keer zo groot als Israël. Maar kijk je naar de aandacht die de media al decennialang geven aan dit kleine land in het Midden-Oosten, dan is het alsof ik in een van de grote wereldmogendheden woon. Het conflict tussen Israël en zijn buurlanden is een geliefd onderwerp. Honderden journalisten, uit alle delen van de wereld, zorgen ervoor dat Israël vrijwel dagelijks miljoenen mensen bereikt. Het gaat dan hoofdzakelijk over de spanningen en het daaruit voortvloeiende geweld.

Alleen al het woord 'Israël' is beladen en doet mensen schrikken. 'Je woont in een land dat in oorlog is, hoe kan dat, is dat niet eng?' Als ik vertel dat ik in het noorden woon, in een Joods dorp omringd door Arabische en Druzendorpen, slaat de schrik echt toe. Het zijn deze dorpen waar ik mijn boodschappen doe en mijn vrienden heb.

De Israëlische maatschappij is gemengd. Israëli's en Palestijnen, liberaal en orthodox, zij komen elkaar tegen op allerlei momenten in het leven. In ziekenhuizen, het openbaar vervoer, in winkelcentra, op universiteiten, bij culturele bijeenkomsten, op sommige scholen en op nog veel meer plekken. Er zijn gemengde steden. En zelfs uitwisselingen op allerlei gebieden met omliggende Arabische buurlanden, ook al zijn er vaak geen officiële banden.

Ik kom uit een Nederlands-Joods gezin. Zolang als ik me kan herinneren, zetten mijn ouders zich in voor Israël en het Jodendom en dat hebben ze aan hun kinderen doorgegeven. Ik neem die verantwoordelijkheid serieus. Mijn achtergrond is bepalend voor de manier waarop ik leef, voor mijn religie en tradities. Ik ben een kind en kleinkind van overlevenden van de Tweede Wereldoorlog. Er staan generaties op mijn schouders die nooit zijn teruggekomen. Ik behoor tot een mooi volk, waarom ik moet lachen en huilen.

Maar ik ben niet alleen Joods en woon niet alleen in Israël, ik maak deel uit van een grote, wijde wereld. Ook dat brengt morele verantwoordelijkheden met zich mee. Die voel ik sterk, ik ben daar al van jongs af aan mee bezig. Een vroegere buurvrouw vertelde me dat ik al op vijftienjarige leeftijd diepzinnige gesprekken met haar voerde over de toestand in de wereld. Zo heb ik haar eens gezegd dat als iedereen in de wereld tegelijk een gebed zou zeggen, er vrede zou zijn.

Mijn verhuizing naar Israël in 2005 was voor mij vanzelfsprekend. Ik kwam er jaarlijks al vele malen. Ik kwam terecht in het noorden, in een geprivatiseerde kibboets. Een gemeenschap van rond de honderd families, gehuisvest in bescheiden woningen, omringd door veel groen. Een plek waar je de stilte nog hoort.

Mijn ouders emigreerden meer dan dertig jaar geleden naar Israël. Ik wilde al lang geleden verhuizen, maar steeds weer kwam er iets tussen, zoals dat in het leven gaat.

Het is altijd ingewikkeld. Toen ik nog in Nederland woonde, miste ik Israël. Als ik in Israël ben, voel ik het draadje met Nederland. Israël is mijn thuis, Nederland mijn moederland, waar ik ben geboren en opgegroeid. Het voelt altijd onrustig, niet vervelend, maar wel onrustig. Soms voel ik me teleurgesteld. Dan wil ik weg uit Israël. Te veel slachtoffers, al veel te lang. Te gecompliceerde discussies over ieders gelijk. Toch zitten het land en het volk zo in mijn bloed, dat ik er nooit van zal loskomen. Het land trekt aan me en duwt me weg. Er zijn altijd dubbele gevoelens.

Mijn leven in Israël heeft me geleerd genuanceerder te denken. Voor mij is het land een mengelmoes van emoties en ontmoetingen met bekende onbekenden; hun verhaal en hun geschiedenis zijn de mijne.

Door mijn werk als journalist leerde ik een ander Israël zien dan ik kende van de jaren dat ik er met mijn ouders kwam, dat waren toch meer vakanties. Zo ontdekte ik dat er geen oorlog is op het niveau van de mensen. Oorlog is iets van de politiek.

Het leven in Israël heeft me ook geleerd dat er geen goed of slecht is, geen ja of nee, geen zwart of wit. Elk verhaal heeft veel kanten, hoe moeilijk dat soms ook te aanvaarden is.

Ik geloof in een vredesoplossing voor het Midden-Oosten. Alleen niet meer voor de generatie van mijn ouders, overlevenden van de Tweede Wereldoorlog. Hun rugzak is te zwaar. Dat geldt ook voor de vele generaties die hier oorlogen hebben meegemaakt.

Mijn hoop is gericht op de jongeren. Door internet en open grenzen denken zij niet in 'dit stukje land is van mij en dat is van een ander'. Voor hen bestaan grenzen niet. Ook is de communicatie onderling veel gemakkelijker, waardoor ze ontdekken hoeveel ze gemeen hebben met elkaar en dat de zogenaamde vijand geen vijand is.

Verwarring

In *Over Grenzen* laat ik zien wat er gebeurt in het land waar ik woon. Gezien door de ogen van een rijke schakering aan mensen die ik de afgelopen jaren heb ontmoet door mijn werk, aangevuld met eigen dagboekfragmenten, ervaringen en bevindingen. Ik moest een keuze maken tussen al die mensen die zo actief zijn om de maatschappij te verbeteren. Iedereen is even belangrijk en ik heb gekozen voor de meest aansprekende verhalen. Maar wetende dat zovelen altijd onbekend blijven, ondanks hun enorme betrokkenheid.

Dit boek zal zo min mogelijk gaan over politiek, maar soms, om een onderwerp goed te begrijpen, kan ik er niet omheen. Zoals iemand tegen mij zei: 'Ieder grassprietje in Israël is politiek geladen.'

De Israëlische maatschappij vind ik vaak ingewikkeld en verwarrend, omdat iedere groep zijn eigen verhaal en waarheid heeft. Neem bijvoorbeeld Israëls onafhankelijkheidsdag. Voor de Joodse bevolking is het een feestdag, voor de Arabische bewoners een van de zwartste dagen in hun geschiedenis. Toch is het mogelijk deze

dag samen te vieren en te gedenken. Ik kom daar in het boek een paar keer op terug.

Maak kennis met mensen die het nieuws vaak niet halen. Reis met mij mee langs de meest fantastische initiatieven tussen Israël's en Palestijnen, in het klein en in het groot. Ontdek de alledaagse dingen die een voorbeeld zijn voor de wereld.

Ik hoop dat mijn boek een grens overstijgt, iets teweegbrengt. Dat het jou aan het denken zet.

Nieuwe inzichten

Al vijftien jaar droomde ik ervan een boek te schrijven over co-existentie tussen Israël's en Palestijnen. Om te laten zien wat hier gebeurt op menselijk niveau.

Toen die droom werd vervuld en ik begon met het verzamelen van oude en nieuwe herinneringen en het een vorm kreeg, sloeg de verwarring aan alle kanten toe. De ene hobbel na de andere verscheen op mijn pad.

De titel voor mijn boek had ik al snel bedacht en die leek zo simpel en vanzelfsprekend: *Mijn verrassend Israël*, omdat ik mijn eigen verhaal wilde vertellen en wilde laten zien hoe dat land waar ik woon eruitziet. Maar al snel kwam ik erachter dat het een slechte keuze was. 'Het is niet jouw Israël. Hoe kunnen we meedoen aan een boek met zo'n titel? Voor ons is Israël Palestina,' zeiden sommige van de mensen die ik interviewde.

Het volgende idee voor een titel was *Shalom Salaam*, wat 'vrede' betekent in het Ivriet en Arabisch. Dat bleek een uitdagende constructie te zijn. Wordt het *Shalom Salaam* of *Salaam Shalom*? Welke volgorde? De oplossing was om het in een cirkel te plaatsen, als een doorlopende groet in beide talen. Het haalde niet de titel, wel is het de verbindende vredesdraad in mijn boek.

De frase Israël's en Palestijnen komt regelmaat voor. Deze manier van omschrijven is hoe de meeste mensen die ik interviewde

de bevolkingsgroepen benoemde en het leek me goed dit zo aan te houden.

Ik laat zien wat ik hier meemaak. De verhalen van al die mensen die actief zijn en voor vrede zorgen. Hun verhalen en emoties. Hun waardevolle boodschappen. Tegelijkertijd wil ik niemand voor het hoofd stoten, het zo zuiver mogelijk weergeven.

In het palet van prachtige mensen zijn het juist de kleurschakeringen die onderdeel zijn van een fantastische, maar o zo complexe samenleving. Dat is de reden waarom ik sommige namen heb gefingeerd.

Een andere uitdaging. Al lang erger ik me eraan dat in de media bij verslagen van een gebeurtenis, goed of slecht, vaak de afkomst van de betrokkenen wordt vermeld. Ik vind dat dat er niet toe doet, en zaken daardoor zelfs escaleren. Ik wil niet stigmatiseren, omdat dan vaak een hele groep wordt aangekeken. Maar in mijn boek kan ik er niet omheen. Het is belangrijk dat ik de achtergrond vermeld van degene die ik interview, omdat dat juist het verhaal erachter duidelijk maakt.

Tenslotte: in het boek komen de dorpen Kafr Yasif en Yarka veelvuldig voor. Ik kom er graag en regelmatig. Om herhaling in de verhalen voor te zijn: Kafr Yasif is een Arabisch dorp en in Yarka wonen alleen Druzen.

Het schrijven van *Over Grenzen* was een proces dat ik van tevoren niet had bedacht. Met ups en downs. Met makkelijke en moeilijke beslissingen. Met twijfels en zekerheden. Het boek is een weergave van een samenleving zoals ik die ervaar. Ongelofelijk gecomplieerd en ook weer helemaal niet

Als een bloem

'Co-existentie is een belangrijke kwestie in het land en iedereen heeft daar een mening over. De natuur echter is eenduidig. Zij is ongemeen sterk en haar kracht is een belangrijk thema in mijn werk. Maar ik blijf ook geloven in de puurheid van de mens. Als een bloem.

Ik ontdekte de natuur pas na mijn verhuizing naar Israël. Want in de stille buitenwijk van het Engelse stadje waar ik ben opgegroeid, was het groen maar spaarzaam te vinden.

Mijn Joodse achtergrond en mijn nieuwsgierigheid brachten mij naar hier en al spoedig ontdekte ik de roemrijke flora en fauna die het land te bieden heeft. Het maakte de kunstenaar in mij los. Ik ging schilderen.

Ik raakte in vervoering van de schitterende anemoonvelden in het noorden, de bloeiende rode tulpen in het woestijnwarme zuiden, de wilde cyclamen in het westen en de imposante irissen in het oosten. Het glorieuze bloementapijt dat het landschap van Israël bedekt, gaf mij het idee voor de afbeelding op de voorkant van *Over Grenzen*.'

Sophie Kay

*Op de plek waar wij gelijk hebben
Zullen nimmer bloemen groeien
In de lente.
De plek waar wij gelijk hebben
Is hard en vertrapt
Als een erf.
Maar weifel en liefde
Woelt de wereld om
Als een mol, als een ploeg.
En gefluister wordt gehoord op de plek
Waar het verwoeste
Huis ooit stond.*

*Yehuda Amichai (1924-2000)
Uit: The selected poetry*

Als een tekening

‘Het is bijzonder hoe elke taal anders in elkaar zit. Dat maakt vertalen heel interessant, maar ook ingewikkeld. In de titels van de hoofdstukken in *Over Grenzen* hebben de woorden “over” en “grenzen” meerdere betekenissen. Het grootste dilemma in de vertaling was: houd ik me vast aan het ritme van de vorm of aan de betekenis van de woorden? Uiteindelijk heb ik gekozen voor woorden die met andere vervoegingen ook op verschillende manieren geïnterpreteerd kunnen worden.

Als mensen een taal niet kunnen lezen, is het de vorm van de woorden, als kleine tekeningen, die bepalend is voor het gevoel dat opgewekt wordt bij de lezer.

Het is boeiend om hierover na te denken in de context van het conflict in het Midden-Oosten. Hoe miscommunicatie en misinterpretatie kan ontstaan uit onbegrip, maar ook uit het gebruiken van de ene of juist de andere taal. Er bestaat veel verbintenis tussen het Ivriet en Arabisch, twee semitische talen die hun oorsprong met elkaar delen en nog steeds veel op elkaar lijken.

Op de tweetalige Hand in Hand School in Jeruzalem waar ik leerling was en zowel Ivriet als Arabisch leerde, viel het me op hoe mensen die elkaars taal spreken, de ander beter begrijpen. Dat is een hoopvolle boodschap voor de toekomst.’

Ruth Moor

Ruth verzorgde de vertaling van de hoofdstuktitels in Over Grenzen in het Ivriet en het Arabisch, alsook de kalligrafie. Een interview met haar is te vinden op pagina 48 en verder.

Kippen, geiten, honden, paarden... van alles kom ik tegen. Overal ligt afval. Een groep jongens van een jaar of veertien staat te wachten op de bus. Ze zien er keurig netjes uit. Kort haar en gekleed in een schooluniform, een blauwe polo met spijkerbroek. Een beetje orde in de chaos van het dorp.

Vanmorgen vroeg reed ik op mijn uit Nederland meegenomen omafiets naar Naharia, een tocht van zo'n veertig minuten vanuit mijn woonplaats. Eerst door de velden, dan een stukje grote weg en vervolgens door een Arabisch dorp. Het is nog rustig. De dag is net begonnen.

Het dorp is één lange weg, met links en rechts huizen, sommige ernstig vervallen. Overal staan de ramen open, nergens hangen gordijnen en bij vrijwel ieder huis hangt de was buiten te drogen. Mannen zitten op de veranda koffie met elkaar te drinken. Als ik langsfiets roepen ze goedemorgen in het Arabisch. Vrolijk zwaai ik naar ze en roep in het Ivviet terug: 'Boker tov.'

Midden tussen de huizen ligt een grote begraafplaats. Op sommige graven liggen kunstbloemen, andere zien er kaal en verlaten uit. Hier en daar staat naast het graf een plastic stoel. Ik wil een foto maken, maar misschien beledig ik daar iemand mee. Ik fiets door.

Ergens uit een huis komt een groepje traditioneel geklede vrouwen. Ze dragen lange jurken en hebben hun hoofd bedekt. Ik voel mij uit de toon vallen met mijn korte rokje en ik spreek met mijzelf af dat ik voor de volgende fietstocht door dit dorp andere kleding aandoe. De vrouwen lijkt het niet te storen, ze groeten mij vriendelijk.

Als ik een uur later terugfiets, kom ik het dorp bijna niet meer door, zo druk is het. Eenmaal thuis gaat de telefoon. Een vriendin uit Sderot, een dorp in het zuiden van het land, vlak bij de grens met Gaza. 'Het was weer goed mis de afgelopen dagen,' zegt ze met een diepe zucht. 'Dagenlang het ene luchtalarm na het andere. Onze kinderen zijn helemaal uit hun doen.'

Ik luister naar haar verhaal en denk terug aan mijn fietstocht van vanmorgen. Wat een verschil met haar wereld. En toch wonen we in hetzelfde land.